

TUDÓSÍTVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANÍTÓRENDI

KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELLYET AZ 1854/5. TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL

KEGYES TANÍTÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

TUDÓSÍTVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI

KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELLYET AZ 1854/5. TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL

KEGYES TANITÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

ESZTERGOMBAN, NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.

Nemo est, cuius non referat placide et tranquille vitam degere: quod cum⁷ aliunde quam a moralis disciplinae (quae et bonorum finem, et iter quo eo ducat demonstrat) cura sperari possit, statim ab ineunte aetate hoc scientiae genere imbuendi sunt adolescentium animi, et utilissimis praeceptionibus assidue personandae sunt iuventutis aures. Sic enim facilius reliquae aetatis partes, atque totius vitae cursus, in persequendis officiis confirmari possunt. Florentinus Volusenus Dialogo de animi tranquillitate. Cap. 2. pag. 13.

Tanrendszerünk egyik arany szabálya kegyesen meghagyni méltóztatik, miszerint minden tanév végzetén tanintézeteink köréből a tanuló ifjúság erény s tanulmányokbani haladása, — a tanártestület működése, személyzete körül történt változás, — a tanodai segédzerek gyarapodása, — az előadott tantárgyak sora, — szóval az intézet ügy anyagi, szinte szellemi állása, felmerült szükséglete, vagyis mind külső, mind belső elrendezése s mibenléte felül, egy neveléstani, avagy más szorosan tudományos értekezést magában foglaló „Tudósítvány“ hocsátassék sajtó utján az olvasni tudó világ elé, miben az érintetteken kívül a tanév forogta alatt bár honnat érkezett, bár melly részről tétetett lényegesb intézkedési törekvés, mint felhőtlen égen a déli nap olly tisztán álljon.

Alig zendült meg a tanterv hathatós szózata, azonnal munkakedvelő tanáraink mintegy varázserővel ihletve, az új iskola új mezején derültebb arczczal új szellemi életre ébredve, az irodalom, művészet, s ismeretek virágzó terén minden ágat megbillentve, minden virágot meglocsolva, mozgásba hozának mindent, különféle tudományos tárgyú, irányú s élvezetű dolgozatokkal árasztván el szép hazánk minden részét, vidékét.

Azonban ha mindjárt öt éves tanrendszerünk egyik arany szabálya meghagyta folyamán különbféle, változatos alakú, tartalmú, és élvezetű szellemi szülemények merülének is fel a tudományok ropant birodalma ragyogló láthatárán; mind a mellett tisztán egély. s

egyenesen erkölcsre oktatók csak gyéren mutatkoztak, csak itt ott virágot, gyümölcsöt szóró irányban fordulának elő, mik nélkül, mint tudva, minden nevelés s tanítás holt, hasztalan s üdv nélküli, és csak akkor élő, hasznos s üdvöshatású, ha az egély ömlesztzi reá szelid mennyei sugarait, — ha az erkölcs gyújt neki állandóan világító szövetneket. E tudat lebegett lelkem előtt, midőn ez évi „Tudósítványhoz“ erkölcsszabályokat csatolni, s e téren azokat közrebocsátani jónak, s czélzerűnek véltem, korán sem onnan indulva ki, mintha ilyenemű erkölcsszabályok e napiglan számtalan elmeművekben, és ugyan nagy gond s haszonnal számtalan a népek, nemzetek jó és boldogletét őszintén szivükön hordó egyének által nem irattak, nem állítottak volna; hanem mivel az egély- s erkölcsügy olly szorgos, olly szent, olly üdvös, és éltető hatású, bizton hittem s hiszem, egyes szózatok, ismétlések e tárgyra vonatkozólag soha nem lesznek fölöslegesek, nem örvendetesekek, nem kívánatosak; annál inkább, mint-hogy úgy egyes egyének, szintén egész államok boldog- s virágzóletének, valamint eddig, nemkülömben ezután is, csak az egély, és erény lehet előmozdítója; örökre pedig csak annyiban leend boldogságunk tiszta állása szilárdan megalapítva s biztosítva, mennyiben az egély, az erkölcs szabályait mindenha, mindenkibe szóval s tettleg béoltani, azokat ismételve előirni, hasznosvoltage őszintén kimutatni s gondosan gyakorlatba hozni törekszünk. Helyesen éneklé koszorús költőnk Berzsenyi:

„Minden országnak támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, melly ha megvész,
Róma ledül s rabigába görbed“.

ERKÖLCSSZABÁLYOK.

Vannak bizonyos kötelmek, mellyeket maga a józan okosság önként előnkbe ad. E kötelmeket a mindenség mindenható alkotója öntötte az eszes lény keblébe, s nem csak mélyen fekszenek az emberi természetben; hanem egyszersmind tényeink mindig folyó, soha ki nem apadható forrási gyanánt szolgálván, azok hű, pontos teljesítés s célba vett ügyeink sikerreli végrehajtására bennünket a tiszta öntudat, vagy inkább egy titkos, keblünk mélyen rejlő szent erő untalan ösztönöz. — Kötelmeink Isten, minmagunk, s embertársaink irántiak.

Mindenek előtt tudnunk kell, hogy Isten létezik. Már Plutárch Traján oktatója a tudós, és termékeny görög író megjegyzi: „Találhatsz városokat, falak- házak- küzdter- törvények- pénz használata- irás ismerete nélkül: de népet Isten- ima- eskü- vallási szokások- és áldozatok nélkül nem látott még senki“. „S. Ciceró a világhírű szónok állítása szerint: „Soha nem volt nemzet olly buta, nép olly oktalan, — melly habár helyes fogalommal nem érte is fel, kit kelljen Isten gyanánt tartania, — valaha kétkedett volna, miként valamelly legtökéletesebb értelmű Lénynek lennie kell, kitől az eszes lény, s mindenek a nagy mindenségben függnek, s igazgattatnak“. — Ugyan ez igazságot az anyagi világban világos színben tüntetik elő minden teremtett tárgyak, a legmesszebb, és hozzánk legközelebb állók, a legparányiabbtól a legnagyobbig, egyenként és egyetemben. — Nincs itt határ, nincs vég — és mégis mindenütt a legszebb rend és összhangzás uralkodik. — Mi a szellemvilágot illeti; ennek roppant terén a csalhatlan szent könyveken kívül ez ügyre vonatkozólag számtalan győző okok s okoskodások merülének fel, miket igénybe venni s rendre elmondani hatalmunkon túl áll; egyet azonban a sok közül mennyire tehetségünk engedi, mint az embertől magától kölcsönzöttett nem lehet egypár szóval nem érintenünk, már csak azon fontosságánál fogva is, mi által a felhozott tárgy valóságáról a még minden előítéletektől ment, minden jó, és üdvös elfogadására önként hajló ifjú lélek annál könnyebben meggyőződjék.

Létemen egy perczenetig sem lehet kételkednem, hasonlólag meggyőződöm, miszerint önmagamtól nem létezem. Én ugyan hivatkozom szülőimre ezek az övékre, és így tovább. Kell tehát valaminek lenni, mi öröktől létezik, mi úgy egyes ember, mint az egész emberinem létoka. Másként az első embert semmiből és semmi által eredettnek kellene hinnünk s állitanom, és ugyan léte minden oka nélkül. De ez valaminthellenmondattal; úgy képtelen állítás. Hisz állítani valamit, mi önmagától nem lett, vagy teremtetett létezni, és léte valódi cselekvő okát ki nem mutathatni, semmi más, mint erősíteni, hogy valami lett s egyszersmind nem lett. Bizonyos tehát, létezik öröktől fogva egy mindenható, egy legtökéletesebb értelmű alkotó, szervező- s intéző Lény, mi nemkülönben egyes ember, miként az egész emberinem léte fő s első oka, vagyis: Isten.

E tétel valósága ellen, alig más, mint következő ellentét gördíthető. A- ember- B-től, B- C-től, C- D-től vette léte eredetét, és e nyomon odább határtalanul, a nélkül, hogy az emberlét fő s első okára jöhetnénk. Azonban illynemű ellentét meg nem állhat, okosan felsem tehető, annál inkább nem, miután ez alaptalanságon az emberek egymástól függő végnélküli létláncsorának semmi kül oka sem lenne, mivel minden ember e láncsorban származottnak mondatik. Beloka sem, hisz e láncsor egyik embert a másikkal olly szorosan csatolja egymásba, miszerint világos, önmagától létét senki sem veszi. És e lenne beloka valamelly lény létének. Létezne e folytán az egész láncsor úgy kül- mint belok, azaz minden ok nélkül. Holott eszünk s felfogásunk szerint e kettő közül egyiknek léteznie kellene. Ugyan e láncsor nem lenne más, mint emberegyesület, hol az ember egyenként ha tekintetik, azonnal létokára akadunk, mioknál fogva senki önmagától, hanem mindig mástól létezik, — általában véve pedig létének semmi kielégítő oka sem lenne; minthogy feltételezzük, miszerint e láncsor folyamán eszes lény önléte fő, s első okára soha nem juthat. De az efféle balokoskodások ugyan annyi ellenmondatok, következőleg lehetlenségek.

Mi itt futólag az emberről magáról mondatott, ugyan azt kell értenünk az egész látható világról.

Ha mi gondolkozó s okos lények meggyőződünk arról, miként saját létünket önmagunktól nem vettük: annál biztosabban, — minden kívülünk létező anyagi, avagy testilények irányában, mikből e ropant világ alakja fenáll, — elmondhatjuk azt; főleg minthogy az anyag, vagyis testnek önkényileg mozgóerőt, kellő életet nem adhatunk, nem tulajdoníthatunk.

Az Isten egy elemű s tiszta lélek, — létoka önmagában van

s végsőoka minden egyéb létezőnek. — Tökélyei határ, mérték- nélküliek, mint: mindenhatóság, mindentudás, könyörületesség, változhatatlanság, örökkévalóság, és mások.

Az eszes teremtményben szintúgy ezer, meg ezer különböző tökélyek, vagy inkább sajátságokra akadunk: millyek: az ész, okosság, értelem, emlékezet, képzőerő testisépség stb. Mindazáltal e tökélyek csak mint járulékok, vagyis egy eszes lényben felfalálható ékszereknek tekinthetők. Minthogy pedig a néhány sorral fentebb érintettek nyomán a teremtmények létüket önmaguktól nem, hanem az öröktől létező teremtetőkötől veszik, tisztán áll, az ember tökélyei, vagy inkább tán sajátságai ugyan attól erednek. Minden alkotott lények tökélyei e folytán, mellyeket akár az eszes, akár más lényekben éj- s napontai vizsgálat, elmélkedés után észreveszünk, avagy észszel átgondolhatunk, mindazok, nem lehet kétség, legnemesebb értelemben az Istenben, mint minden tökélyek kútfejében határ s tökélytelenség nélkül legfőbb fokon felfalálhatók annyira, miként az ő léte egyedül végetlen, és tökélytelenség nélküli.

Nem elég a megmérhetlen hatalmú Lény lételet tudnunk; szükség egyszermind az irántai kötelmeket, mifélék: az önmegadás, becsülés, helyesben tisztelet, imádás, s engedelmisség készsége, ismernünk.

Eredetileg egy dicső, egy nemes hajlam rejlik bennünk, minél fogva minden olly tárgyak iránt, mellyek e szép természetben nagy-szerű, magasztos, tökélyesnek látszatnak, szentéret s tisztelettel viseltetünk. Így önként meghajlunk s mindannyiszor mély tiszteletre ébredünk, a hánszor bölcs, nagy tapasztalatú, tiszta erényü s jellemü, munkás s vallásos egyéneket szemlélünk; — honnat a közmondatt: „az erény mindenütt, még az ellenben is magasztaltatik“. Már pedig a legfőbb Lény végetlen tökélyü, bölcs, hatalmas, igazságos, s egyszermind minden képzelhető s kívánható jók legkegyesebb adója, hisz szintúgy anyag, valamint szellemben töle van mindenünk, neki köszönünk mindent, mit e földön birunk s élvezünk, töle reméljük az élet után az örök boldogságot; mirenézve ötet nem csak dicsőitenünk, nekie szolgálni, az adott jótéteményekért iránta hála, szeretet s tisztelet jeleivel viseltetnünk; hanem legmélyebb alázattal imádnunk, — ha mindjárt belső érzelmünk nem serkentene is, szent, szoros kötelmünk.

A legfőbb Lény iránti teljes odaadás, tisztelet imádás s engedelmeskedésnek egész valónkból szükség keletkeznie. Cél nélkül e nagy világon semmi sincs. Minden eszes s célra teremtetett lény adott mértéke szerint tartozik az úrnak szolgálni; ki fogja tagadni, hogy az ember minden részben eszes lény, és Istennek célra alkotott müve? Va-

lamint tehát az ember lélek, és testből áll, kétféle étellel bír, t. i. anyagi, és szellemivel; úgy az ég s föld teremtője iránti buzgalom is kétféle: belső, mely a szív ereiből hat az égbe; és külső, mely szavak s a test bizonyos s meghatározott külalkalmazásából származik. Kinek keblét mindkettő valódilag hevíti, az inkább földi jólétét, sőt életét is feláldozza, hogy sem az Isten megbántása s az erkölcsi törvény megszegésére vetemedjék.

A belbuzgalom az ember önmegadás, tisztelet, szeretet s imádásában áll. Az önmegadás csendes nyugalmú érzemény s a lelkierő olly működése, mi által teljesen elismerjük: Hogy minden a mik vagyunk, a mivé lehetünk, minden a mit gondolunk, érzünk, akarunk, cselekszünk, és éldeünk; szóval egész lényünk, fentartásunk, tökéletesülésünk az Isten segedelme által érhető el.

A tisztelet, a kegyes istenség tökélyei szemlélete s azok csudálatából keletkezik.

A szeretet a lélek legszebb gyöngye; szívünk legtisztább aranya, — a véghetlen Lény fönsége s jóságából fejlődén ki, bizonyos foglalkozást idéz elő, minél fogva valamint untalan törekedünk az isteni tökélyeket sajátunkká tenni: úgy mindenmódon azon vagyunk, hogy mindeneket, mik azok elérése, vagy megközelítésében akadályul lehetnének, messzetávolítsunk.

Nincs magasztosabb érzelem az imádásnál, lelkünk, és elménk olylyatén buzgalma ez, mi folytán Isten előtt a véges teremtmény magát mennyire csak lehet megalázzván, az ő véghetlen tökélyeit, élet halál feletti hatalmát megismervén, őtet mély hódolattal tiszteli, áldja, és magasztalja. Kegyelem az, malaszt, mi általa adatik, mely is az emberi keblet az élet mindennapi jeleneteiben a szenvedélyek és indulatok örök ostromában hozzá ragadt szenytól megtisztítván, olly jótékony hatást gyakorol a szellemi élet minden irányára, miszerint kedélyét mennyei öröm, s boldogsággal árasztja el.

A külbuzgalom küljelek, cselekményekben, — millyek: a különféle egyházi szokások, ajtatos szertartások, — nyilatkozik. Ez imádás módja legczélszerűbb s alkalmasb az ember lelkét az érzékfeletti tárgyak szemlélésére felébreszteni s a földtül az égre, a természettől annak teremtőjéhez fölemelni. Világos e nehány szóból; hogy nem egyedül bel- hanem kül imádás is szintűgy illeti a teremtőt; részint minthogy egész valónkból tartozunk az úrnak szolgálni; részint társadalmi állásunk tekintetéből, melyre mindnyáján alkotva vagyunk.

A társadalom összefogólag igényel tagjaiból tényeket a közérdek, a közczél, közboldogság előmozdítására, ha e tények teljesítése alól a társadalom csak egy tagja is elvonja magát, azonnal ürt, hiányt.

csorbát szenved. Hasonlólag az egyház hiveitől külahtatos cselekményeket követel, mik lehetnének ugyan azon látható nyilvános cselekmények egyebek, mint az egyházi szent szokások, szertartási gyakorlatok, — olly tények ezek, mellyek által kapocsal csatoltatik egybe ember emberrel, olly tények, mellyek által főleg buzdithatja, ápolhatja egyik a másiknak istenességét, erényét.

Ha van, ki véli, miként szellemben imádhható egyedül a legfőbb Lény, és gondolja, hogy illy módon kötelmeinek tökéletesen megfelel, s mindazokat, mellyek az Istentől közvetlen, vagy közvetve rendeltettek, pontosan betölti; — úgy az, ki a külszertartások iránt egykedvű, vagy azokat kevésbe veszi, tévelyeg.

A teremtés óta; mint a szent könyvek s történelem lapjai bizonyítják, — a legmagasb Lény küljelek, külömbféle szertartások, szent cselekmények által tiszteltetett a művelt úgy, mint a műveletlen népek, s nemzetektől; mi több a vak s butaságban élő népeknél nem csak vallási érzelmek s képzeletekre; hanem még az áldozatok valódi nyomaira is akadunk.

Megszűnnek a küljelek (nem a mindenhatótól rendelteteket értjük) czélszerűk s üdvösök lenni, mihelyt Isten tisztelete helyes módjáról magát az emberek előtt kinyilatkoztatván, értésökre adta, hogy e, vagy más tiszteletszabályokat, szertartási cselekményeket választott, és rendelt, mik szerint imádtatni kíván.

Ha tehát mi gondolkodó, végezlények tartozunk Istennek kultisztelettel, és ugyan olyljal, millyre bennünket a véghetlen tanított s mellyet imáadására választván előirt, bizonyára közlötte azokat szó s tényekben közbejött személyek vagyis követei által, vagy minden másnak közbejötte nélkül saját személyében. Kitünik a dolog mivolta a) az isteni kinyilatkoztatásból, b) csudák s jóslatokból, miket Isten az égből aláadott tana megerősítésére véghezvitt.

Az Isten végetlenül bölcs, nagy, jó s igazmondó, nincs hamisság benne; következöleg miként a tan, melly csudák s jóslatok által valósitatik igaz, szintűgy a kijelentetett s elrendelt tanítás, és szolgálat- s tiszteletmódnak is, melly illynemű tant hirdet, igaz, valónak kell lennie.

Azonban nemlehet észre nemvonnunk, miszerint a tan eredete minden szentsége mellett is időjártával majd elfajzik, majd czéljától messzetávozik, majd különágakra oszolván szét, és ugyan annyira, miként kétely merül fel, mellyik az igaz, való, tiszta tan.

Az égitan érdekében, ennek tiszta s igaz voltáról e nyomon vajmi könnyen meggyöződhetünk: Ha tudom, hogy Isten az embereknek egykor magát bizonyos tanban kijelentette; — miből világos a tanítás kezdete. — b) Ki, vagy kik által történt a tanhirdetés, egy.

vagy többen voltak-e a terjesztők; — e szerint a személyek feljegyezhetők. c) Ha a kijelentett tan isteni jelekkel erősített; — e tényeken az okokról győződünk meg, mellyeknél fogva a tan kezdetét vette. Egybehasonlítván végre a jelen tanítást a legelsővel: könnyen észreveszem eredeti e, vagy sem, mert ha abban az egyházi tudós írók ugyan egyet erősítő s hirdető szakadatlan láncolatát tapasztalom, melly az Istentől eredett s kijelentett tan valóságát bizonyítja, s az igazat teljes fényben, az erény egész méltóságában, a boldogságot tökéletes mértékben tünteti elő, azt igaz, való, tiszta, mennyei tan-nak kell tartanom, állitanom.

A nagy természet, — melly Isten műve — törvényeiből minmagunk iránt külömbféle kötelmeink keletkeznek. — Valamint minden teremtmény, úgy az ember is bizonyos, és pedig minden egyéb teremtményeknél nemesebb célra teremtett. Az eszeslény nem pusztán természeti, ideiglenes, véges; hanem természetfeletti, örök s vég nélküli célra rendeltetik. Alapszik e valóság a lélek halhatatlanságán, annak fönségesebb, mint természeti célján, végre a mennyeileg kijelentett tanításon. Az embert tehát kettős u. m. természet, és természetfeletti célja szerint kell tekintenünk.

A cél, mire az eszeslény alkottatott, általánosan jó, és üdvös. Isten maga a jóság, és bölcsesség, tőle csak jó, s üdvös eredhet. — Célunk elérhetése végett az égtől erő, egy untalau biztató, indító hajlam, s belső ösztönnel látatunk el.

Igen, célunk bizonyos belénk öntött módok s eszközök által éretik el, miket mi erő, ösztön, hajlam, vagy teljes értelemben szellemi tehetségeknek nevezünk. Olly tényezők ezek, mik nélkül álm minden bizalom, hiú minden remény, hasztalan minden működési törekvés, célhoz jutni nem lehet. Ügyelnünk kell e folytán, mellyik azon belőszton s biztató hajlam, melly lelkünk világát megnyitván, erőt ad s munkára ébreszt? Ügyelnünk kell egyszersmind hová vezet, merre vonz bennünket? soha le nem térvén az erény nemes ösvényéről.

Az eszes lény lelki ereje s érzéki természeténél fogva vezette-tik a jóra, kerüli azt, mi rossz, mi törvény ellenes. A jó úgy tudom nem más, mint az, mi fentartásunk s tökéletesedésünk megszerzésére szolgál. Maga a természet alkotója az emberbe öntötte azon hajlamot s akaratot, mi által mind azt, mi önfentartása, mind azt mi tökéletesedésére megkívántatik, megszerezheti.

Erre bennünket a napontai tapasztalat, főleg pedig belső érzelmünk oktát. Csak abban hibázunk vajmi sokan, miként el nem ismervén

a valódi jót s azon sajátságokat, mik a teremtő rendelete szerint fenntartásunk s tökélyesbülésünkre adatnak; hanem határ, mérték nélküli szivvágyaink s kívánalmainktól magunkat elszédíteni engedvén s így a józan ész és értelem kiszabott korlátival mit sem gondolva, állást s helyzetünk körét gyakorta, és örömet túl lépjük.

Emberi rendeltetésünk legmagasztosb célja a boldogság utáni vágyakodás. Boldogság nevezete alatt nem egyedül azon fölséges jólét állapotát kell értenünk, melly vallásszerű értelemben lelkünkre hat különös, és mindeneket felülhaladó jótékonysággal; hanem mindennemű földi szükségünk, erényes kényelmeinknek kielégítését, és ugyan olly mértékben, miként azokat a józan ész utain haladó egyén állás s helyzetéhez képest bírván, semmit nem óhajt, nem kíván tovább. S az illetén természeti erőnk, s értelmi tehetségünknel fogva elért állás nevezetük boldogságnak, melly e földön fellelhető.

Nincs kétség, minden kellő határok között magát tartó okos lény helyzet s állásában józan esze, nemes hajlam, s érzelmeitől tanácsot kérvén boldog lehet, azaz: nyugalmas életet élhet. Hisz embernek időről időre vannak örömei. — Belső hajlam, természeti ösztön az, mi által földi boldogságunk elérhető; és ugyan annál könnyebben, minél magasabb fokon áll értelmi és akarati tökéletességünk. Müveletlen sziv boldogságot nem érezhet, nemtelen sziv nem bírhat; a kifejelet, nemes kebel érezheti s bírhatja azt egyedül. És a boldogság élvezhetőségei törekvés minden eszes lénynek nemes feladata, lényeges kötelme.

Átalános kötelem ez, honnan más közönséges, és különös kötelmeink fakadoznak:

Első közönséges kötelmünk a legfőbb Lény ismerete, és imádása. Ez ismeret az emberboldogság lényeges része. Ez emel bennünket az állatokon felül, mi nélkül az eszes, és oktan állat között különbség nem létezne.

2) Minmagunk ismerete. Az önismeret, mire már a hajdankori bölcsék „nosce te ipsum“ szavakkal serkentettek, az ember legbecesebb szellemi tökélye, mi csak ugy éretik el, ha a halandó szellemi természetét, mellyre a bölcsészet vonatkozik, megismeri.

„Milly üdvös az önismeret, már abból kiviláglík, hogy minmagunk tisztelete- és kimüvelésére vezet. Ha az emberi természetet minden jelességeivel véve tekintjük: valóban meggyőződünk arról, hogy az ember fönségesebb életre van hivatva, melly elismeréshez tüstént járúl minmagunk iránti tisztelet, melly szellemi müvelődésre hatalmasan serkent.

Az önismeretnek becse kitünik továbbá abból, hogy az ember

mint eszes lény önmaga igazgatója, és életének törvényhozója, cselekvését e szerint önmaga intézi el. Valamint népet nem képes bölcsen igazgatni, ki annak tehetségeit, hajlamait, szokásait nem ismeri: szintűgy önmagát jól kell ismernie annak, ki magát kiképezni, és jóra vezérteni szándékozik.“

Mindezekből azon igazság villanfel: hogy az önismeret mind a bölcsesség alapja, mind az erények támasza. — A józan önismeret nem csak elvetemedéstől óvja az embert, hanem minden nemesre, és jóra buzdít is.

3) Indulat, szenvedélyeinők fékentartása. Észszerű boldogságra törekedni mindnyájunk szoros tartozása, természetes rendeltetésünk, mi lelkinyugalom, csend, bizonyos rendtartás által eszközölhető, elérhető. Életünk ez elért kellemteljes állásában okosan csak azokat óhajtjuk, mellyek minket természeti erőnk, s helyzetünknel fogva illetnek. — Lelkinyugalmunk leginkább megzavartatik, s csendes működéseiben akadályoztatik indulat, szenvedélyeink hevesb mozgása s kitoró hullámai által, mik nem csak a valódi értelmet megvesztegetvén vészt, pusztítást szórva mindennemű roszra utat nyitnak; sőt mi több magát a józan ést s akaratot feldulván, az erkölcs, illem s helyzetünk határain túlragadnak. Jól mondja a bölcs: mint a féreg a plántát, úgy emészti az életet a heves állati szenvedélyek.

4) Az erény gyakorlata. Az erény nemes tényekben nyilatkozik, dicséretes czéljánál fogva nem más, mint szivvágy s kívánalmaink korlátok közötti tartása, vagyis az akarat tökélye, melly az akarat erején nyugszik. Akaratunk azon ereje, melly a szenvedelmek s vágyakon egy dicsőbb pálya elérhetése végett uralkodik s elhatározásában magát az erkölcsi törvényekhez szabja, az erény, — az erkölcsi jellem. Boldog, ki az erényt bírja, ki érzete s indulatai vadabb csapkodásait legyőzvén, iparkodik sajátává tenni.

5) A testierők s a szellem tehetségei fentartása s azok tökélyesbítése. Az embernek az őt illető boldogságot megszerezni minden bizonynyal természetes kötelme, mi a testrei s a szellem tehetségei gyakorlata, kifejítése s alakítása mint ugyan annyi módok s eszközök által éretik el.

Testereink kifejtését, szilárdítását előmozdító különös kötelmeink. a) A test gondos fentartása s kellő módoni táplálata. Ki étel italban s más egyéb gyönyörök s élvezetekben szabályt, szigorú mértéket nem tart, nem csak az égtől hasznos czélokra adott földijavait pusztítója; hanem eltompitván érzékeit, elől magában minden nemesebb erkölcsi érzelmet, mint szinte minden anyagi erőt, megalázza az ember nem méltóságát, és rablánczra fűzi szellemét, és megrontja mérgével a

testet. b) Állás, helyzetét érdeklő s ahhoz tartozó tudomány, művészet s mesterségekbeni kiművelése; — olly tárgyak ezek, mik által minden az életre megkívántató kellékek megszerezhetők. c) Egészségei ügyelet. Egészség nélkül állásunk kötelmei pontos teljesítésére alkalmatlanokká tétetvén, szabad akaratunkban akadályoztatunk; s e módon Ősem egyedül barátink, rokonink s körülöttünk lévők unalmára; sőt nem gyéren magának az államnak is haszonvehetlen tagjaivá vállván, terhére vagyunk. — Fentartatik a testnek épség s egészsége az illem s tisztaságai ügyelet által. Tiszta lég, öltözet s háztartásbani tisztaság az egészség fentartója. Ha valami, a kulcsin s tisztaság szeretete nagyon jellemzik az embert. Mindkettőre a jó s gondos nevelés oktat bennünket, nemkülönben a nemes jellemű s erélyt kedvelő egyénekkeli társalgás, azok erényes tényeit szemügyre vévén. d) A szorgalom s munkásság. A munka, a szorgalom edzi a testet, kifejti az anyagi erőt, jólétet, vagyonosságot szül, az élet bajait, s terheit elviselhetővé teszi, ép, egészséges tagokat ad a társaságnak. A melly társaság munkaszerető tagokkal halad a kitűzött cél felé, annak jövője biztos, a cél elérése bizonyos.

Lelki éltünk képzet s idomítására vonatkozó kötelmeink. — A lélek valónk nemesebb része a legfőbb Lény képére alkottatott. Öleljük azt a szeretet szent karjaival, iparkodjunk az isteni szikrát értelmessé s erkölcsileg tökéletessé tenni, mi könnyen eléretik. a) Ha a lélek épség, vidorság s természeti folyamában hagyatván, heves szenvedély s indulatink felett uralkodunk, és úgy gyönyörélveink mint változni szokott gondolatinkat okos korlátok között tartván, szünet nélkül jó tettek s hasznos foglalkozásokban töltjük napjainkat. b) Ha biztos, világos s a józan okossággal egyező elvek s nézeteket követünk. És ezekre mint az életpályán legfontosabbakra különös figyelmet kell fordítanunk; — millyetén elvek s nézeteket szívunk magunkba, azok nyomain szokunk járni, önmagunk s mások tényei felett itélni. Ferde elvek s tévnézetekkel eltelt keblü egyénektől, dicsőb tettek soha nem remélhetők. c) Ha lelki ismeretünk tisztaságára ügyelünk; — tiszta fényű szellemünk ragyogást hintó világa e szép tulajdon s olly kalauz, melly az élet utain átvezeti az embert megmutatván a jót és rosszat, a nemest és alávalót, a becsületest és megbélyegzettet: — világ maga a lelkiismeret, mellyet ébren tartanunk, szózatára, melly mindég szelid, nyájas és szende alakban tűnik elő, hallgatnunk, kötelmeink legfőbbike, mit ha fülünk mellett szélnek bocsátunk, vagy végkép keblünkben kialudni engedünk, az ember posvány közé téved, mellynek piszkos hinárai alatt el kell merülnie. d) Ha szellemi tehetségeinket műveljük; igyekezzünk, közülök különösen értelmi te-

hetségünket minél tökéletesebb irányban nemesíteni, — tanulás, gyakorlat s tapasztalás által minél magasb kiképzési fokra emelni mindnyájan, kik halhatlan lelkünknek javáért hön dobogó kebellet birunk. Lám irva vagyon: Igyekezzél értelmet szerezni, melly becsesebb az ezüstnél, törekedjél szert tenni bölcseségre, melly drágább az arany-nál. d) Kedveljük kora ifjúságunktól s műveljük az ész és szivet fejlődő és művelő tudományt s annak minden ágát. Azonban férfiasodni kezdő korunkban szakot válaszszunk, kivált jelen időnkben, hol az emberi eszmék s ismeretek olly mérhetetlen tömeggé szaporodtak, miszerint a tanulmányok mai birodalma több tartománnyal bir, mint egyes határokkal a régi, mindazáltal végkép el ne hanyagoltassanak a többi különösen nem választott tudománytárgyak, minthogy a tudományok között, mint tudva, természetöknél fogva szoros egybefüggés, léteges összeköttetés létezik. — Végre lelkünk csinosításában a nemes izlési érzélem, vagyis a szép tárgyak iránti vonzalom ébresztésére nagy gondot, figyelmet és szeretetet fordítsunk, ez az, mi irányt mutat, ösvényt tör, a sok jó, szép, dicső közül kiválasztani a legjobb, szebb, és dicsőbbet.

A mondottakon felül vannak az eszeslényeknek természetfeletti alapokon épült kötelmei is. — Az ember a teremtőtől állandó, és szünetlen tartó boldogságra alkottatott. — Erős hit- s bizalommal hiszszük a léleknek a test itthagása utáni fenmaradását. Mert a lélek egyszerű lény lévén magában enyészhetlen. Annak maradandóságát az isteni kijelentés erősíti. Ugyan azon kijelentésből tanuljuk a test egykori megújulását, — innen hogy a halandó ez élet után egy örökké tartandó országnak tagja leend. — Nem különben tudjuk s tapasztaljuk a földi, ideiglenes boldogság állhatlanságát, tökéletlen s mindenben hiányos voltát. Mert habár szellemünk egész tehetségével keresztül vizsgáljuk is e nagy világot, keresve a tárgyat, miben, a helyt, hol, a módok s eszközöket, mik által lehető fel a mulhatlan s mindég maradó valódi boldogság, — mellynek szükségletét tapasztaljuk ugyan minden lépten, — azonban csak azt vesszük észre elkedvetlenül, hogy fürkészetünk mellett minden fáradalmaink sikeretlenek, és nincs tárgy, mibe, nincs hely, hol, nincsenek módok, eszközök, mik által a valódi boldogságot feltalálhatnók. — Az élet, jóllehet mennyei gondviselés alatt áll, — mind a mellett küzdés, telve bú, baj, gond, viharokkal, hasonlítható az azon csónokhoz, melly a tengervész közepette a felzúdult habok által ide s tova hanyatik. Vannak ugyan az embernek ollykoroltykor örömpillanati, de azok vagy hirtelen enyészve keservekkel váltatnak fel, vagy hosszasan maradva unalomba mennek által. Ki nem ismeri a bút, a bánatot? ollyan virág ez, melly mindenütt fakadoz, melly befurja magát kunyhóba, és palotába. És ha mind-

járt a föld minden javait sajátunkká tehetnők is, ismervén az ember nyugtalan, kielégíthetlen s elérhetlenek után szünetlen sóvárgó természetét, itt sem állapodnánk meg. Nem ideiglenes, nem földi boldogság e szerint az embernek végcélja; ez életben megszerezhető boldogság csak mintegy előképe azon boldogállásnak, mely túl e földön reánk váraozik. „Ki e földön boldogságot vadász, árnyékot vadász.“

Az ember végcélja a tökéletes s örökké tartandó boldogság. Jelenállásunkban az élet és boldogság egybe csatolvák, mert boldogul élni, és boldognak lenni, ha közelebb, és mélyebben tekintjük, ugyan azon egy értelmű szavak. Az eszesteremtény egy más, boldog életre, mely a siron túl nyilik, teremtetett, kétség nem lehet, a végnélkül fennmaradó boldogságra. Azonban az örökboldogság, csak úgy valódi boldogság, ha tökéletes; — ellenkezőleg a szünetlen vágyérettől ostromolt kebel nem boldogságot; hanem örök kínt érezne, mint azt e földiélet gyakran előforduló környületeiben látjuk, főleg akkor, midőn valamely kedves tárgy utáni vágy ébred keblünkben.

De tán kincs, gazdagságban, fényes születés, méltóságos állásban, avagy anyagi gyönyörök s élvezetekben rejlik a tökéletes, a szünetlen tartó boldogság? Oh nem! Még magában az erényben sem; egyedül a legfőbb s véghetetlen Lényben, — ki felé kebleink olly fejthetetlen sejdítései vonzanak, — találhatófel. Olly helyzet az, mely az ember lelkét s kedélyét fogyhatlan, örök égi örömmel elárasztván, szivvágyait, kívánalmait minden részben kielégíteni képes, és ugyan annyira, mi folytán az ember azon túl nem óhajt, nem kíván semmit; már pedig az illetén boldogállás nem másutt, hanem a véghetetlen jó s valóságban, mely az Isten, egyedül lehetőfel. — — E célra teremtetett az eszeslény, hogy Istent színről színre látván, tökélyciben gyönyörködén, örökéletet élve boldog legyen.

Innen szükség a) Minden működéseink, földi foglalkozásainkat a mindenhatóhoz közvetlen, vagy közvetve irányozni; kinyomozván a módok s eszközöket, mellyek célhoz juttatnak, vagyis mik által az örökélet elérhető. A módok s oda vezető eszközök minden bizonynyal természetfeletiek, önereinkből elérhetlenek. Isten az, ki azokat az embereknek kinyilatkoztatta, és ugyan az egély által, melly nem egyéb, mint a legfőbb Lény ismerete, és tiszteletéhez tartozó igazságok és kötelmek foglalata: nem egyéb, mint oktatás arra, mikép szerezhető meg földi nyugal munk, megelégedés, boldogságunk, mikép az erkölcs, honnan érdem fejjik ki az örökéletre. — Az ész maga egély nélkül hasonló ama világitó gözhöz, melly éj idején támad s hirtelen elvész s azonnal borzasztó mélységbe vezető setéséget hagy maga után. — Lelki tulajdonaink között legszebb a vallásosság, — a leg-

nagyobb férfiak, a legbölcsebb elmék vallásosak valának. Isten félelme a bölcsesség kezdete. Minden földi nagyság hiányos vallásosság nélkül. Ha Memnon-szobor épül is érdemeinkből, csak a vallás meleg sugarában szólalmeg az s léssen fénylővé. Ki a vallás iránt egykedvű, az egykedvű saját méltósága iránt; ki ezt megveti, nem méltó rá, hogy embernek neveztessek. b) Szükség az égi kegyelemért naponként esedeznünk, miután a boldogság elérhetésére szolgáló módok természetfelettiök, következik, csak mennyei segély által elérhetők. c) Ideiglenes javainkat illetőleg tudnunk kell, hogy azok mulékonyak, villámcsaták gyanánt tünedezők, a pillanat adja, a pillanat el is veszi, állandó egy sincs közöttök, ezek irányában vándoroknak képzeljük magunkat, kiknek még hosszú pályatér jutott az átvándorlásra.

Minekutána röviden elmondottuk volna Isten s minmagunk iránti kötelmeinket; most áttérünk azokra, mellyekkel embertársaink irányában tartozunk. Mihelyt másokról teszünk említést, azonnal a társadalmi életre teremtett eszeslény villan fel gondolatunkban; minél fogva e kötelmek, társaskötelmeknek neveztetnek.

A föld felett a gyermek első társasága a család, a háznép, mellynek élte küszöbén tagjává válik, vagyis a szülőkör, mibe lép. Itt a nevendék első világa, itt a kör, hol mindenek előtt gondviselőit, ápolóit megismervén, szívét, keblét természeti ösztönénél fogva feléjük hajlani érezvén öröm s teljes bizalommal csügg s pihen rajtok; honnan csak hamar a szülők, ápolók iránti tisztelet, szeretet, s hálaérzelem szép plántája kezd fakadozni.

Szeretet, kegyelet s hálaindulat a szülők iránti kötelmek alapja. A szülők mint a teremtő eszközei iránt, kiktől életet nyerve, gondosan oktatta s felneveltetve, az emberek sorába helyezettünk, igenis legnagyobb tisztelet, kegyelet s hálaadó szívvel viseltetni tartozunk. — „In verbis per totam vitam parentes venerari maxime decet.“ Plauto l. 4. de leg.

Tiszteletünk mellett szülöink erényeit nem csak becsületben tartjuk, hanem minden helyzetben, alkalommal szorgosan utánozva, szó, és tényekben fejezzük is ki. Ha bennök emberi gyarlóságból elkövetett, vagy elkövetni szokott hiányokat tapasztalunk, azokra fiúi kimélettel kell tekintenünk, nem épen olly értelemben, mintha azokat gyermeki tisztelet s leereszkedéssel nyájas szavakban kijelenteni s azokra illelőleg figyelmeztetni nem volna szabad, hanem ugy értve; hogy a magzatok szülők gyengesség, gyarlóságait békével tünni, hol csak lehetséges lehet, palástolni köteleztetnek.

A vett jótéteményekért minden lépten nyomon, éltünk hajnalától kezdve fülepte sirunkig háláskebledet illő tanusitanunk, és azt nem egyedül szó s belindulat által; hanem külsőleg is szelid és nyájas arcz, szende tekintet, nemesb tényekkel jelentstük is ki mindenha főleg akkor, midőn szülőinket nyomor, mostoha környületek közt avagy az aggság sulya alatt sanyarogni szemléljük. A bölcs atyai, anyai hatalom később korunkban is elismerendő s annak bármely helyzet, s állásban legyenek a magzatok, engedelmeskedni kötelesek. — „*Omnia videlicet mutuo data presolvens, et pro curis, doloribusque priscis parentum in senecta recentes reddens, quando maxime indigent.*“ Plato mint fentebb.

Ha szülőink kissé komor, vagy nehezebb természetűek (mi közönségesen az öregség sajátja) nekik okosan engednünk illik. — Gond, aggály, terhesb munka, fáradalmaikon egész kézséggel könnyitenünk, hanyatló korukban rajtok segitenünk s azon kell mindég iparkodnunk, hogy hátralevő napjaik gyermekeik erénye s gyöngéd bánásmodora által minél kellemesb s vidámteljesben folyjanak. „*Cuius pater, et mater, vel horum parentes senio confecti, quasi thesaurus quidam domi iacent, is putet nunquam aliud sibi tale simulacrum magisque efficax domi suae adfuturum, si recte, ut decet, ab eo colitur.*“ Plató 11. de leg.

Szülőink iránti kötelmeink kiterjednek az erkölcs s tudományt tanulókra, mint olly egyénekre, kik a szülők helyét a nevelés körében elfoglalván, a gyenge serdülőkort az élet leglengébb s bajosabb részén keresztül, — hintve szét az életadó tudomány magvait, fejlesztve az értelmi tehetséget, — vezetik a vallás és erény ösvényein, mi által szellemi, és anyagi műveltséget eszközölvén azt viszik véghez, hogy egyetlen kivető tagja se legyen a társaságnak. Tiszteletet érdemlenek valóban együl egyig az illetén férfiak, kiválólag azok, kik azt a gyermekek iránti szeretettől áthatva, a tanügynek szentelvén életüket, helyzetük állásuknál fogva, koránsem egyedül kenyér kereset szine alatt, hanem távol minden anyagi önösségtől, távol minden fény s ragyoglási vágytól; a kebelükben élő jó, s nemesnek szeretete, a társadalomra hárulható üdvös s hasznos iránti hő vonzalból cselekszik.

Ezek nyomában állanak testvéreink, közel- s távoli rokonink, öleljük őket egyenként, és összesen az igaz szeretet, testvériség minden kitelhető jeleivel, mitsem mulasztván el a közöttöki rend, egység s béke fentartása tekintetében; sőt ha a környületek úgy kívánandják, tanácsadás, segédkezek, szóval szivességünk, szolgálatunk mindennemével megelőzőleg halmazzuk. Ugyan ezt gyakoroljuk minden embertársunk irányában.

Hogy pedig meglehessen tudni, a nevendékből ki s egykor mi-féle férfiú váland, következők vétessenek közelebről szemügyre. A kisedben valamint a jóra, úgy hajlam a rosszra korán észrevehető, azonban tudjuk, hogy értelme s akarata szükvolta miatt a tökély azon fokára könnyen magától fel nem emelkedhetik, miszerint a jót megismerni, a hibát az igaztól megkülönböztetni képes lenne, ennél fogva oktató, utmutató, vezető, s irányadóra elkerülhetlenül szüksége legyen, ki is állása léptein okosan, teljes igyekvéssel a jó szikráit fejleszteni s éleszteni; a rosszat fékezni: sőt már csirájában irtani törekedjék. — — Első s bizonyos jel a gyengekorban — a jóra — a gyöngéd és szánakozásra kész lélek, kiviláglik e dicső érzelem, ez ékes tulajdon, ha a gyermek mindazokat, miket kedvel, szeret, örömet megosztja másokkal, — ha azokkal kiket, a sors csapása nyom, jót teszen, a szenvedők sorsa felett elérzékenyül, — embertársai bottársait, hibáit megütközve hallja s vérző szívvvel szemléli.

2) Engedelmesség; fő disz e szép hajlam a gyenge szivben, mi könnyen megismerhető, ha a nevendék minden hángosabb szó, fenyegetés nélkül szóra hajt s engedelmeskedik, — ha minden átalkodás, durva nyakasság, a józan okosság elleniszegüléstől, melly utósó, az önszeretet mérges gyökerét rejti magában s háborgó indulat hevesb szenvedélyeink szülőanyja, — lélekbén egészen mentnek tapasztaltatik.

3) Nyiltsziv s egyenes lélek; szép erény ez s nemes jellem, melly akkor tündöklök teljes fényben; midőn gyarlóságait, hibáit minden leplezés, tettetés, és rejtegetődés nélkül bévalván, gondolatit, tényeit, legyenek jók, legyenek hibások azok, ha rólok kérdeztetik, szerény nyiltsággal hiven, őszintén, valóditag elbeszélni nem vonakodik. Ezek s illyekhez hasonlók jelentik egyszersmind a nevendéknek a hazudságtóli idegenkedését, mit ki kisedkorában kerül, és gyűlöl, az olly jellemű későbbi éveiben sem követel ollyast, mit ámitó buzgósággal takargatni kénytelenitnék.

4) A munka-szeretet, s a henyesség kerülése; a munka szép, a henyesség rút oldala az embernek, mindkettő kitünik, ha a nevendék örömet, és készen teszi a foglalkozás képében öltözött kötelességet. Ki ifjúságában munkához nem szokik, testi, és lelki erejét tehetsége s alkalmá szerint kifejtteni nem igyekszik, életvénségében aligha számolhat nyugalmas, csendes, és örvendetes életre, s az aggkornak aligha szerezhet tiszta gyönyörélvét; mert a henyélés unalmat, az unalom lelki tévedést, belső zavart s elégedetlenséget szokott szülni.

5) A csendet, és mérséket szerető kebel, mi az életvisszályai, s kellemtelen körülményekben leginkább szemlélhető; itt látszik meny-

nyire tud s képes harag s indulatos gerjedelmeim uralkodni. A csendes vérű s higgadt kedélyű, szeszélyeit zabolázni tudó gyermekből derék, jó gondolkozású s erélyes férfiakat nyerend egykor a haza.

Ezek azok, miket minden nevelő, legyen a szülő, vagy akárki más, voltaképen kiismerni, a nevendékben folytonosan éber figyelemmel kísérni kötelemül tűzzön ki magának; biztos lehet, a mondottak utmutatása után indulva, azzá alakíthatja nevendékét, mivé körülményeihez képest legcélosabbnak látja.

A szülők első tiszte, legszentebb kötelme, magzataikat jól s istenesen nevelni, oktatni. Magasztos hivatás ez, nem csekély feladat, józan ész, helyes ítélet s tapasztalást igényel. A neveléstől függ az élet s a társadalom boldogsága. Plutarch a nemzetek két nagyobbikának hőseit rajzoló, a nevelést minden erények gyökerének nevezi. Hogy pedig a nevelés üdvös és kívánt eredményű lehessen, erre legbiztosb mód, leghathatósb eszköz a mindenben kitünő, s tetteleg bizonyító jó példa. A gyermek, a fejletlen, gyengébb ész, a fiatal lélek nem éri fel mindenkor még a legjózanabb okok erejét sem; innen nem tudja magát tájékozni, s helyesen meg nem határozhatja ezer alakban felmerült környületei közt mit kelljen okosan tennie, vagy elhagynia, ehhezképest az életben, mellyben forog, mellyet lát, hall, tapint, egy szóval mellyet érzékileg tapasztal, azt jónak, hasznosnak, utánzás s cselekvésre méltónak, sőt a kötelem szent szavának tartja; főleg ha olyatén egyénektől követtetik el, kik irányában természeti vonzalom, hajlam, szeretettel viseltetik. Gyermekkorunkban lelkünk viasztábla, mellyen minden benyomás nyomot hágy. És az irás szerint: Az ifjú elnem hagyja vénségében azon utat, mellyet ifjú korában nyomni kezdett. — A magzatok szülőikhez legnagyobb szeretettel viseltetnek, a szeretet, tudjuk, utánzási ösztönt idéz elő mind olly szó, mellyet szólnak, mind olly tárgy, mellyet megilletnek, mind olly tények iránt, mellyeket a szülők, — kikhez a nevendék mindenkor hasonló kíván lenni, — visznek véghez. Kétség túl a szülői példa bár hol, mi körben nyilatkozzék, tanács, oktatás mélyebb gyökeret ver keblünkben, elragadó, erősítő s lelkesítőbb hatalommal bír, inkább meghonosodik, s válik igaz sajátunkká minden másokénál. „Ea charitas, quae est inter natos et parentes dirimi nisi detestabili scelere non potest. Cic. de amic. C. 8.“ Oh szülők! járjatok elől — mint hajnal a nap előtt fényes példákkal; — minden szó s tényeitekben soha más csak vallásosság, munkásság, jellemzilárdság, becsületesség, emberszeretet, igazságérzet ragyogló nap gyanánt a legszentebb frigyben egyesülten tünköljenek, miket gyermekeitek naponként szemlélvén, higgyétek el, töletek szent ösztönt meritve hasonló érzelmek s tényekre fognak ébredni, buzdúlni, lelkesülni, s ti magatok újra születtek.

Szép kincs, szép áldás a gyermek, de hasonló a nyers aranyhoz, melyet ki kell munkálni, és simítani, hogy belértéke legyen. Művelés, gondviselés által lesz minden jóvá, és széppé a gazdag természetben, még az erdei virágok is bokrosabbakká válnak, képesbillatot hintenek, ha egy gondos kertész ápoló kezeire jutnak. A szabad lélekkel ellátott embernek épen szüksége van a nevelésre, mert e nélkül csak a test, mely állati részünk, nevededik, lelkünk az istenség legtisztább sugara pedig anya-burkolatiban nyugszik. — Fontolóra vévén e szavakat, tisztán áll, mennyire kell, és szükség a szülőknek gyermekeik felett örködni, azok tehetségeit, legyenek anyagi, legyenek szellemiek azok, művelni, fejteni, csinosítani; hogy valamint a kertész gondosan ültetett s locsolva táplált oltványa gyümölcseit örömmel szemléli: úgy ők is az állam, és egyház hű fiai s hasznos polgáraivá idomított magzataikból egykor nem mást, mint örömet, megelégedést, s dicsőséget élvezhessenek. E téren nincs csélszerűbb, nincs foganatosabb lépés, mintha a szülők naponként vizsgálat alá veszik, mennyire haladtak gyermekeik az erény, s tudományok szép mezején, hol ha munkát, szorgalmat tapasztalnak, biztató s bátorító szavakkal szólítsák a további gyors haladásra, elmondván: hogy a munka, a szorgalom nem maradhat gyümölcsök nélkül; ellenkezőleg a hanyagságot, mely maga a hünforrás, egész keblükből roszalván mindég, ismételve intsek s adják értésökre; miszerint az ember annyit ér, a mennyit tud, és csak annyit tud, a mennyit szorgalommal átgondolva sajátává tett.

Csak néhány éven keresztül tart a házi nevelés, majd fejlesztés s bővebb kiképzés végett a nevendék köz- vagy magánoktatókra bízatik; kik hogy erény, egélyesség, tudomány, s kellő nevelési tapintat s más e szent pályára megkívántató tulajdonokkal ékeskedjenek, vajmi szükséges. Ezek tekintélye tanonczaik előtt minden áron feltartandó, irántuk a szülők a valódi tisztelet, és becsülés minden jeleivel viseltessenek, a nevelés terhes ügyét együtt vigyék s velök mindenben kezet fogva egyet értsenek; mi folytán nem egyedül a tanítás terhe gyakran könnyítetik; hanem a tanároknak kötelmeik pontos teljesítésére ösztön, sarkantyú szolgáltatik egyszersmind. Ha a szülők a tanárok iránt hidegek, egykedvűek, illőleg általok s valódilag nem becsültetnek s tiszteltetnek; ugyan azt teendik gyermekeik, s így a tartozó engedelmesség megtagadtatván, a korlátlan akaratosság zászlója tüzetik ki, s a nevendékek alárendeltségöket nem türik, s türni nem fogják.

A szülők, — harag, indulatoskodás, pajkos, kétértelmű s erkölcsrontó kifejezésektől, szóval mind beszéd, mind tényekben ollyaktól, mik az illemtelen vagy erénytelenségnek csak árnyékát is homlokukon

viselhetik, — tartoztassák vissza magukat. A családkörnek az illem, az erény s kegyeletek szentegyházának kell lenni, minthogy csak akkor fog jóvá s erkölcskedvelővé tétetni az egész nemzet, ha társadalmattévé egyes családok erényesek. Ezért tanácslá Augustus a rómaiak általános erkölcstelenségéről panaszkodó s e részben törvénnyel hatni kívánó tanácsoknak, hogy ez igen fontos s nagyszerű tárgy irányában legczélszerűbb intézkedés az, ha elsőben egyenként maguk fékezendik családuk erkölcstelenségét. Campannó is helyesen felelé a nevelés eredménytelenségéről szóló Napoleonnak azt: hogy ennek egyedüli oka az, mivel a szülők magok nem, vagy felülegesen nevelnek s példaadásukkal csak gyéren ébresztenek.

Valamint mindenben, mi jó és üdvös, úgy embertársaink iránti kegyeletekben is a szülők s nevelők ragyogjanak példa gyanánt első helyen. Hasztalan a nevendékeket az aggkor setét éjjébe benyuló nagy eldődök példájával serkentgetni, keskeny ismereti parányi felfogási tehetségük annyira nem hathat; lám a gyermek Sándort Filepnek hőstettei fakaszták sirásra s azoni aggodalomra, hogy számára a világ meghódítására misem maradand. A szende természetű Virgil hasonlólag a gyermek Ascaniust nem atyjánál nagyobb hirben álló eldödeknek, hanem közvetlen annak dicső tetteivel lelkesíti így szólván: „Te pater excitet Aeneas.“

Másik helyen embertársaink iránti kegyeletben a családhoz tartozó tiszteletdíjasok, és bérbeszegődtek állanak. Az ezekkel bánásmódra a szülők különösen ügyeljenek, az emberiséget mindenütt méltányolva, bár a legaljash szolgálathoz légyen is az kötve. Ha az említettekkel durván vagy méltatlanul bánnak, ugyan illyetén bánásmódot használand egykor a nevendék minden nálánál alsóbb fokon állók irányában.

Az egély, isteni tisztelet s imádás égi, és földi jólétünk sarkköve. Szent tárgy ez, szentül oltsák, iktassák be nevendékeik kebelökbe, nem szorosan tanulmányként annyira, mint szülői, nevelői példaadás által; miért is a szülők s nevelők minden vallást érdeklő eszmékről, egyházi cselekmények, szertartásokról tisztelettel emlékezzenek. Neuton soha sem említhet az Isten nevét fővege levétele nélkül. A vallásos érzelmek s gyakorlatok kinyomatában előlmenjenek, — ne csak imádkoztassák következőleg nevendékeiket, hanem maguk is imádkozzanak, ne hajtsák erővel a szentegyházba, hanem maguk gyakorolják az isteni tiszteletet, ne tanultassák be könyv nélkül az erkölcs, illedelem szabályait, hanem maguk tündököljenek elől élő példa gyanánt. A hit égi elveit szorosan véve nem egyedül elméleti, hanem gyakorlatilag is lelkük egész bölcseségével, és ugyan a serdülőkör értelme s képzett-

sége fokozatához alkalmazottan adják elő, — a mennyei Fölség egy gyöngéd atya képében rajzolandó, mindenhatósága, s az emberiném iránti szeretete kiválólág kiemelendő, — a felebaráti szeretet s jótékonyság az erények között különösen magasztalandó; — előkell mondanunk hogy a vallásosság lelke ád minden ügyeink kívánt eredményeli végrehajtásához erőt, kitartást, hogy ez teszi könnyüvé a terhet, gyönyörűségessé az igát; hogy ez az, mi mint édes anya az élet minden hányatásai után gyöngéd keblébe vesz fel bennünket, vigasztal, enyhít, megnyugtat, kiszedi szenvedéseink fulánkját; a sorssal türelem, a földdel béke, az éggel hit által köt össze; megnemesít, elkészít az átköltözésre s egy jobb élet reményével fogja be fáradt szemeinket; szóval a vállalás tanítás olly világos rendszerben állításék elő: hogy abban mint tükörben a keresztény egély egész foglalátát a nevendék egy pillanattal szemlélhesse.

„Minden országnak támasza, talpköve a tiszta erkölcs“, — ennek gyarapodási tekintetében mindenek előtt a fiatalok keblében rejő kártékony, s fellengző szeszélyt, mint legtöbb rosz okát már gyenge csirájában kitépni s minden módon irtani törekedjenek; mi könnyen megtörténhetik, ha idején korán a szülők, a nevelők által minden hevesebb lelki és testi mozgalom, indulat, haragos kitérés, ferde hajlaminak hizelgő vágy fékeztetik. — Az erkölcsi nevelés eszménye az arra törekvés, hogy azért tegye a nevendék a jót, mivel máskép tenni nem tud, nem szokott. Lám az erénydús Cátónak, — kiről mondatik, hogy nehezebben lehetett eltéríteni az igazságtól, mint a napot utjáról, — különös dicséretére említetik az, hogy ő azért teve jót mivel máskép tenni nem tudott; — ehhez képest ovatosak legyenek a szülők, nevelők nevendékeik dicséretében úgy, mint jutalmazásikban, ne valamikép, midőn dicséret s jutalommal halmoztatik a gyermek, azon gondolatra jőjön, miszerint másképen is lehetett volna tenni, — nem különben a gyöngédebb kivált anyai, néha tán kába szeretetnek vonal tétessék; legcsekélyebb botlásaik, hibájokat se nézzük újjainkon keresztül, hanem azonnal értésükre kell adnunk, mennyire ártalmukra vannak s mi rosz következéseket vonhat maga után ha a gyermek az illem, erkölcs szabályait, vagy bármelley törvény rendelvénye határait túllépi; — úgy az észrevett kevély, büszkeség, s fenhéjazó fattyu hajlam soha, de soha ne türessék, elejökbe adván komolyan, milly szép jellem az ifjúban az alázatosság, ellenben milly ocsmány a felfuvalkodás, helyes leend e tárgyra vonatkozólag a sz. könyv szavait előidézni, hol nyíltan mondatik; „a ki magát megalázza, felmagasztaltatik“ — sőt még a kevélyekkel társalgástól is tartoztassuk vissza nevendékeinket, mert a szurok, — mondja bölcs, — ragad annak kezéhez, ki

hozzá nyúl, s az ember nagyra vágyók között nagyra vágyó lesz. — Sikon, és tengeren a gög megaláztatik, a romlatlan felemelkedik.

A tudomány, művészetek nem mindég szellemi gyönyörül szolgálnak, többnyire konyér keresők s az élet fentartására okvetlen megkivántató kellékek; ezek a gyengébb kor elméjébeni plántálása irányában a kezelők gondosan s minden kitelhető igyekvéssel fürkészszék ki, vizsgálják keresztül nevendékeik észtehetségeit, természetes hajlamaikat, mire nézve semmit, — és épen semmit se kívánjanak, és várjanak olyast tőlük, mik lelkük ereit- s tehetségeit felülmulják, ne is kényszerítsék olyakra, mellyek megtanulására képtelenek, mert ez által igen könnyen megtörténhetik, hogy egészen elcsüggedve nem csak a felfogási tehetségüket túl haladó tanulmányokat gyűlölni, megúnni kezdik; hanem még azoktól is, mellyek sajátukká tételére elegendő erőt éreznek magukban visszaborzadva kedvetlenül elfordulnak. Törekedjünk a tanulmányokat kedves és kellemesekké tenni, mi megtörténendik, ha nevendékeinket a gondolkozás és öndolgozás módjára megtanítván, ez utóbbinak főleg minden oldalú irányát s teljességét kimutatván, mindenképen s a mennyire csak lehet oda működendünk, hogy nevendékeink tenni és tudni valója könnyitessék. — Továbbá a szülők elismervén az egyszerűség jótékonyt, gyermekeik ruházat s ételmezésében minden feleslegest, fényt szorgosan kerülve, csak azokkal lássák el, mellyek rang s állásukhoz képest mulhatlanul megkivántatnak; — okosan teendik ezek mellett azt, ha magzataik előtt házi körülményeiket nem titkolják. Találkoznak ugyan szülők itt ott, kik gyermekeik iránti kártékony gyöngédségből titkolódnak s őket a kényelem karjain ringatván, mindennek bővivel gondtalanul áztatják el, holott maguk szükség s nyomorral küzdenek, a napról napra tenghetés kinjával bajlódnak. A titkolózásnak ros hatása, káros eredményei vannak. a) A magzatok az anyagi körülmény, vagy vagyon iránt mi kegyelettel sincsenek, a könnyen bő mértékben kapott pénzt könnyelműleg széthányják, elfecsérlik. b) Elkényesednek, fenhéjázókká, sorsukon túlterjengőkké lesznek. c) Jelen körülményeik teljes ismeretlenségében olly bizontalan jövőnek mennek eleibe, mellyben magukat cseppet sem fogják tudni tájékozni; annyival kevesbbé azzal megbarátkozni; igen, mivel közelgő állapotunkkal, hogy abban magunkat örömet leljük, legalább nyugodtan türjük, előre szükség megismerkedni; hogy barátkozhatnók meg jövendőnkkel, ha jelen körülményeinknek teljes ismeretlenségében tengünk.

Ezek mellett embertársaink iránti kötelmeink megkivánják: hogy minden embert illően tiszteljük, becsüljük s lelkünk ollyatén szivességgel viseltessék emberpárja irányában, miszerint kinekkinek

jót kívánván minden előfordulható alkalommal jót tegyen: mert ez az igaz s valódi keresztény szeretet; — ehhez képest minden embert úgy kell tekintenünk mint önmagunkat; mert minden ember ugyan azon teremtő műve, következőleg a társasélet szent, és változhatlan igazságánál fogva: Másét ne kívánjuk, — Mit magunknak nem akarunk, másoknak ne cselekedjük. — Ha én másoktól szerettetni kívánok, tisztelet s jótéteményeket igénylek, hasonjoggal mind azokat követelhetik tőlem mások. E szerint; Senkit a nap alatt bármi állású, helyzetű s állapotú legyen, le ne nézzünk, meg ne vessünk. — Valamint mások balesetén bánkódnunk; úgy boldogsága felett örvendünk illő. — A sors csapásai által nyomott embertársainknak haladék nélkül segélyt nyújtunk.

Az ember társasélet-kedvelő, és nem csak örömet társalog; hanem még gondolatit, mi több szívtitkait is hiven másokkal közli, őszintén másoknak elbeszéli, e szívtulajdon barátságának nevezetik. A barátság — egy szív, mellynek két kamarája, de azon egy élete van, — csak egyenlő erényü egyének között állhat fen, egyenlő erényüek között mondom, mert az erénytelenek színlelve kötött barátságuk álarcza alatt soha tiszta kebel, mindig nyeresemény vagy másféle, de bizonyára haszonvágy lappang, mi ha el nem érhető, vagy időfolytával megszűnik, az álszinre épített barátság alapja azonnal összedül. A barátságot hűség, s vizontszeret szent pecsétje tartja össze, melly hogy bonthatlan s mint szirt a tenger színe felett mindig állandó legyen, nagyon kívánatos. Nincs alább való tény, ocsmányabb jellem sincs, mint mikor barátinkat az életbajai, a szerencse fordulta változati között elhagyjuk. — Hiv barát erős oltalom, kincset lelt ki ilyenre talált...

Azonban az nem lehet, hogy bennünket mindenfelől jó akarók, barátok szives bajtársak környékezzenek, részint mivel mindenki vágy, kívánalma, s akaratának tetteleg meg nem felelhetünk; részint minthogy gyarló emberek levén sok árnyoldalaink vannak, mik által feleinknek irányunkbani neheztelésre gyakran okot adunk. Sajnos, el kell ismernünk, találatnak egyének, kik készantag, minden helyes ok nélkül embertársaiknak ártani, azok csendes kedélyét, ártatlan állását felzavarni, ez által békétlenséget, s konkolyt a tiszta buza közé hinteni, mintegy célul tüzik ki maguknak; — ezek azok, kik elleneinknek nevezetnek. — Hogy pedig, minden vizály, izetlenség, s barátságtalanságot okosan kikerüljünk, eltávolithassunk; ügyeinket úgy intézzük el, hogy valamint minden szóvita s ellenségeskedés kezdése, úgy annak szítására alkalmat soha ne szolgáltassunk. Mi megtörténendik: a) Ha példás erényüek, óvatosak leendünk beszéd, tetteinkben megadván mindenkinek az őt illető tiszteletet, becsületet. Ki másokat nem

becsül, az ön magát sem becsülheti. b) Ha hevesb ellenmondatoktól magunkat vissza tartóztatjuk, mellyek természetüknél fogva ritkán bírnak olly befolyásossággal, hogy okvetlen a másokban hidegvérüségre számolhassunk, mert a csekély ember is hamar érzi megvetését s a megkapott ész, mint a hurokra került vad, menekülni, vagy rontani kíván. c) Ha állásaink kötelmeit lelkiismeretesen s egyedül az igazság szeretetéből teljesítjük; ez úton, való, nem mindig s mindenkitől méltányoltnak kellőleg fáradalmaink, legbuzgóbb szolgálatink; sőt majdnem minden lépten nyomon kajánkeblűek s rágalmazókra bukkanunk, — azonban az vigasztalhat bennünket, hogy munkát, erélyességet méltányló férfiak soha nem hiányzanak s sikra kelnek mellettünk; — és mi gyönyörködtetőbb, mint a végett üldöztetni, hogy erélyesen, lelkiismeretesen végeztük s pontosan teljesítjük állásunk kötelmeit? nemes kebelnek az öntudaton kívül, melly a híven végzett kötelemmel jár, nem lehet szebb jutalma. Kölcei a halhatlan dalnok és szónok azt mondja: „Fáradalmaink jutalmát önérzésünkön kívül a kevesek, az erényt szeretők jóváhagyásában keressük; csak ezek körében alapul meg a maradandó hír s a nem csak maradandó, de megérdemlett hír.“

Ellen az, ki mást bánt, sérteget. Mindenkiről jól vélekedjünk, még rosznak nem tapasztaljuk. Az értelmes szerény, s jóakaratu ember vizsgálva kísér mindenkit, hiedelmének csak akkor enged, midőn a külsővel a belsőt párosítani tudja, s csak akkor hoz következtetést a belső emberre, midőn azt tökélyesen megismerte. Vannak, kik könnyelműség: vannak kik rosz sugallatból hír, nevünknek ártanak, javainkat szennyes önérdékből dulják, rongálják. Szívükből bocsássunk meg úgy egyik, mint másoknak a szeretettörvényre rendeli. Ha van ki a szeretet parancsáról megfélemedezik, nem következik, miszerint én is megfélemedezzem. — Seneca a római bölcs a bántalmakról ekkép okoskodik: Vagy erősebb, vagy gyengébb bántott meg. Ha gyengébb, meg kell neki bocsátnod, ha erősebb visszaállanod. Az okosabbnak engedjünk, az esztelennek bocsássunk meg. Barátod volt? cselekedte, mit nem akart. Ellenséged? cselekedte mit nekie kellett. Némelleyek magukat nyugtalanítják, midőn a véletlen esetet is sértésnek veszik, holott legkevésbé az. Sőt némelleyek következetesek akarván maradni, a sérelmek okait messziről is veszik, hogy oknélkülieknek ne látszassanak. Sok boszuságot kell lenyelni; mellyekből kevesebb jut annak, ki kevesebb ismeri azokat.

A bölcs azt mondja: Jobb a béketűrő férfiú az erős karúnál: ki önmagán uralkodik, a városok pusztítójánál.

Felhozott közönséges kötelmeinken kívül vannak az életben különös kötelmek is, mellyek egyes társaságok, bizonyos helyzetekből erednek. A társaság, — emberek egyesülete, — egykorú az emberinnemmel, mert hiszen társaság már egy háznép is. A társaságban létező állás s helyzet sok-s különbféle, egyik a másik segély, szeretete nélkül fen nem állhat; következőleg egyik állás- s helyzetnek a másokra elkerülhetlenül szüksége vagyon. És valamint minden állás, helyzetnek megvannak saját kitűzött céljai; és ugyan minden más állás s helyzet céljaitól különbözök: úgy a célok elérésére megkívántató kötelmek is kell hogy különbözök legyenek. A sok s különbféle állás, helyzet közül e helyt csak a nemesek, vagyonos, és szegénysorsuak kötelmeit érintendjük egy pár szóval.

A nemesek előbbkelő tagjai a társaságnak. E név alatt „nemes“ korán sem egyedül czimmel jeleskedő, születéssel ragyogló, hanem olly egyéneket értünk, kik dicsőbb tényeik, szellemi felsőbbtség, tiszta, erős jellemök miatt polgártársaiknál a tisztelet s becsülés tündöklőbb fokán állanak. Világos innen nem kincs, nem kiterjedt birtok, nem nagy jövedelem, „belérték“ az, mi az embert nagygyá, nemessé, dicsővé teszi, s mások felébe emeli; de csak akkor, ha nem önérdekét tartván mindig szem előtt, hanem önérdekét a hon érdekével egybekapcsolván szerzett ismerete, magasb műveltsége, áldozatkészsége, más egyéb tulajdonai által azt eszközli, hogy a hon, a nemzet boldog és gazdag legyen, gazdag szellemi és anyagi kincsekben. „Mindenkí öntetteivel, nő s magasul“, azt mondja Seneca. Ki a nemesség lényegét külfény, magas születés, dicsőösök s egyéb fitogatásokban helyezi, az e „nemes“ szó értelmét kellően s valódilag fel nem fogta, az ál- s valófény között különbséget tenni képtelen. Nem eset, vaksors, szerencsejátéka teremt nemest. Ha ez állana, ugyan azon becsület s tiszteltetésben részesülne minden nagyobb birtokú, s dusabb helyzetű; habár legerkölcstelenebb lenne is. Aztán a külfényt, ragyoglást, a szerencse kedvenceit csak a csapodárok, alacsony hizelgők, kegyelmet váró sokaság bámulja, tömjénezi, a derék, s valódi érdemet ismerő férfiú előtt csak úgy becses minden külfény, ha azt az erénnyel párosultan szemlélheti. — Ugy^o kell a külfényt tekintenünk, mint a betegen az arannyal himzett, s drága kövekkel kirakott takarót, melly az egészség helyreállítására mit sem használ.

A nemesek főbb kötelmei: a hon s nemzet jólétét boldogságát dicsőséget anyagi, és szellemileg előmozdítani.

Az erény, értelmiség, munkásság, vallásosságban ragyogló csilagként előmenni, — és valamint a nap felmelegíti a földet, áldást, termékenységet idéz elő: úgy ők embertársaikat erény s dicsőbb tettek-

re ébresztve, buzdítva, lelkesítve a társadalom felvirágzását s a közboldogságot eszközteni egész tehetségökkel törekedjenek.

Mi az igazság gyakorlatát, s kiszolgáltatását illeti, e téren részrehajthatlanok, lelkiismeretesek tűnjenek fel; — az emberek irántunk bizalma ez úton legbiztosabban éretik el.

Alattvalóik irányában, kegyes, szelid, s leereszkedők legyenek, egy az úr feltettünk, mindnyájan különbség nélkül az Isten képére vagyunk teremtve, egyaránt születünk, s halunk meg. Nincs, mi annyira elkészeritené az emberi keblet, kivált ha az félig s nem minden részben művelt, kiképzett; mint a lenézés, megvetés, durvább beszéd, s bánásmód; ez okozza nem gyéren, miszerint alattvalóink azokat sem végzik hiven, miket nyájas, és szép szó következtében örömmel teljesítettek volna. Sokszor történik, hogy a lenézés, megvetésért az emberek hasonlóval fizetnek. Mennél magasabban állunk, annál leereszkedőbbek legyünk. Ki fényben születik, kitüntetésekben él: magas lelke alázatosságában hajoljon le megmosni a koldús lábait.

A föld, s a rajta létezők ura a legfőbb Lény, az írás szavai szerint: „*Domini est terra et plenitudo eius.*“ Minden földi uralom e folyamán, melly a polgári törvények tekintélye sugarain éretik el, avagy más módon szereztetik, a mindenható hatalma alatt áll, s így mit birunk, vagy birhatunk nem sajátunk közvetlen, hanem csak ideiglenes ügyeletünkre bizatnak, hogy azokkal az égi s polgári rendeletek szerint élvén, magunk s másoknak használjunk. — Az adott javakkal visszaélők s azokat könnyelműleg, kényök kedvük szerint tilos anyagivágy s rendetlen gyönyörök megszerzésére fordítók tudják meg: jöni fog idő, mikor mindazokért szoros számadásra vonatnak, minthogy az égtől koránsem azon czélból láttattak el földijavakkal, miszerint henyeéletet élve tobzódás, nemtelen gyönyörévezetekre fecséreljék azokat. Isten a henyeéletet, tobzódás, s nemtelen érzelmi gyönyöröket tiltja, meghagyván mindnyájunknak: Arczod veritékével fogod kenyeredet enni.

A vagyonos embernek mindenek előtt fő gondja legyen önmaga lelkének tökéletesítését, kiművelését eszközteni, gyermekei neveltetése s jóvendőjéről gondoskodni.

A vagyonos embernek vagyonát kimélve és okosan kell használnia, ne csináljon magának képzelt szükségeket, hanem csak valóban szükséges tárgyakra költson olykép, hogy jusson mindég a maga s mások boldogítására.

A tudományok, intézetek pártolását, a közügyek oltárának részét a gazdagok kezére bizta az isteni gondviselés, a ki olly hűtlen, hogy ezt az illetőknek ki nem adja, hanem maga költi, és emészti fel, majdnem annyi, mintha elorozná azt.

Becsüljük a vagyont, de nem magáért, hanem mint eszközt az áldozatnak, melyet adósságnak tartunk a haza-, s a jótéteménynek, melyet kötelemnek a szenvedő emberiség iránt.

A szegényebb sors s állapot szintűgy isteni akarat, valamint a fénylőbb állás; mire nézve ama sorsban helyettek sanyarúbb állapotjuk sulyát azon lélekkel viseljék, mellyel az isteni akaratot megismervén, mindenkire kiterjedő gondviselői hatalmának engedelmeskedni tartozunk. Az alsóbb osztályúak kötelmei: a) Hogy az isteni rendeletet békével tűrvén állásukkal megelégedetten éljenek. b) Helyzetük kötelmeit lelkük minden hevélvel pontosan teljesítvén: Istenben helyeztessék bizalmukat; mert az, ki a mezők liliomait ruházza, és az esztelen állatokat táplálja, legfőbb teremtményeinek is gondját fogja viselni. c) Maguk s hozzátartozandóik ruházata s élelméről szerfelett ne aggódjanak. Munkájokat hiven szorgalommal végezvén, a többi szükségeseket megadja az ég az irás szavai szerint: Keressétek mindenek előtt az Isten országát, a többi megadatik nektek.

II.

T a n á r i k a r .

Szám	Tanár neve.	Tantárgyak, melyeket előadott:	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott:	Hetenkinti előadásainak óra száma:	Jegyzés
1.	Hutter Antal	Hittan Magyarnyelv	3 4 3 4	2 2 2 2	Igazgató
2.	Horváth József	Latinnyelv Természettud.	3 4 3 4	5 6 3 3	—
3.	Ruff József	Latinnyelv Magyarnyelv Földrajz Természetráaj	1 1 2 1 1	8 2 3 3 2	I-ső osztályfőnök.
4.	Szepesi József	Hittan Latinnyelv Németnyelv Történ. s földrajz	1 2 2 1 2	2 2 8 2 3	II-dik osztályfőnök.
5.	Lipp Ev. János	Görögnyelv Németnyelv	3 4 2 3 4	4 5 3 3 3	IV-dik osztályfőnök.
6.	Chmelányi József	Történ. s földrajz Mennyiségtan Természetráaj	3 4 1 2 3 4 2	3 3 3 3 3 3 2	III-dik osztályfőnök.

III.

Városi tanbizottmány.

Léva városa 1852-én kelt Intézményének nyomán tanbizottmányi tagokul választottak: t. cz. Gaal Miklós, Herczegi uradalmi ügyvéd; — Gyárfás Károly, városi polgármester; — Jancsó Péter, városi pénztárnok.

IV.

Előadott Tantárgyak.

I. Hittan.

- I. osztály. Hit, remény, szeretet. Az Istennek 10, az Anyaszentegyháznak 5 parancsolata. A szentségek. Keresztény igazság, és a 4 utósó dolgok. Kézi könyv: Az öreg Katekismus. Budán 1818. — Az ó, és új testamentomi szentírás rövid foglalata. Budán 1838.
- II. osztály. Isteni kinyilatkoztatás. Jézus élete s tanítása, az Isten önmaga s a Szentlélektől; a ker. anyaszentegyházat, annak tagjait, és az embernek az élet utáni állapotját illető tan. K. k. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1845.
- III. osztály. A keresztényember kötelességei. Az Istennek 10 parancsolata általánosan, és részletesen véve. K. k. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1845.
- IV. osztály. Az Isten 4-dik parancsa. — Keresztény igazság. — Az Anyaszentegyház parancsai, és szentségek. K. k. A ker. kat. hitnek tanítása. Budán 1845.

2. Latin nyelv.

- I. osztály. Betűtan, szótan, fő és melléknevek ejtegetése, igehatározók, névmások, számnevek. Elöljárók. Erkölcsi mondatok, és mesék fordítása, elemzése. K. k. Elemi latinnyelvtan. Kühner után Szepesi Imre. Pest 1850.
- II. osztály. A beszéd nyolcz része. Ige-tan. Jelesmondatok, és mesék fordítása, elemzése. K. k. Elemi nyelv-tan. Kühner után Szepesi Imre. Pest. 1850.
- III. osztály. Szófüzés szabályai. K. k. Latin modattan, írta Szepesi Imre. Pest 1852. — Olvasatott, és elemeztetett Cornelius Nepos.
- IV. osztály. Szókötés, szómér- és verstan. K. k. Latinnyelvtan írta Sümeghi Pál III. és IV. folyam. Pest 1851. Olvasatott, és magyaráztatott Julius Caes. de bello Gallico, et civili bello. — Ovid. Trist. I. p. Elegia III.

3. Görög nyelv.

- III. osztály. Betűtan, némi ismertetése az igének, névragozás, fő és melléknevé, névmások, számnevek. Olv. ford. elem. K. k. Elemi hellen nyelv-tan Szepesi Imrétől. Buda 1852.
- IV. osztály. Ismétlés; tiszta jellemű, össze nem vonható igék. Olv. ford. elemzés, írásb. dolg. K. k. Ugyanaz.

4. Magyar nyelv.

- I. osztály. Betűtan, helyesírás, szónyomozás, névragozás, fő és melléknevek, névmások, számnevek. Olvas. elemzés, írás, szaválás. K. k. Magyar

nyelvtan. Buda 1848. Olvasó könyv Trautwein Jánostól Buda. 1852.

- II. osztály. Ismétlés, igetan folyt. igehatározó, kötszó, rövid mondattan. Olvasás, írás, szavalás, írásb. dolgoz. K. k. Magyar nyelvtan Buda 1848. Magyar olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda 1851.
- III. osztály. Mondattan. Olvas. elem. szavalás, írásb. dolgoz. K. k. Magyar szókötés. Buda 1851. Olvasókönyv Trautwein Jánostól Pest 1852.
- IV. osztály. Irálytan. Szómértan. Olv. elem. szav. szerkesztés. K. k. Irálytan Zimmermann Jakabtól. Pest 1852. Magyar olvasókönyv Trautwein Jánostól. Pest 1852.

5. Németnyelv.

- I. osztály. Helyes olvasás és írás, nem, név, segéd- és rendes igék ragozása. Olvas. ford. elem. írás. K. k. Német Gram. Toepler Theophil. Pest 1853.
- II. osztály. Ismétlés, névmások, számnevek, igék, és egyéb beszédrészek. Olv. ford. elem. írásb. dolgoz. K. k. Ugyanaz.
- III. osztály. Előbbiek olvasás közbeni ismétlése; rendhagyó igék. Mondattan. Olv. elem. ford. írásb. dolg. K. k. Német Gramm. Toepler Theophil. Pest. 1853. Olvasókönyv Mozart.
- IV. osztály. Mondattan. Olv. elem. ford. írásb. dolgoz. K. k. az Előbbiek.

6. Történelem és földrajz.

- I. osztály. Mér- természettani politikai földrajz elemei. K. k. Az általános földrajz alapvonalai. Málík Vincze. Bécs 1853.
- II. osztály. Ó-kor. Ázsia, Afrika, és Europa népei a Macedonok történetéig az ó-világ földrajzával. Macedonok és rómaiak története időszerű földrajzzal. K. k. Az ó, közép és újkorbéli földirat és történ. alaprajza. Pütz Vilmos után ford. Vincze Paulin 1 köt. Pest 1852.
- III. osztály. Középkori történ. a nyugoti birodalom megszűnésétől kezdve Habsburgi Rudolfig. Amerika felfedezése — tekintettel Magyarországra. K. k. ugyanannak második kötete. Időszerű földrajz.
- IV. osztály. America felfedezésétől kezdve a jelenkorig. K. k. az előbbeni folytatása. Austriai Honismeret. Bécs 1854. Időszerű földrajz.

7. Mennyiségtan.

- I. osztály. A számtani 4 műveletek egészekkel, szorozási, és osztási rövidítések. K. k. Barcs Ferencz. Budán 1848. Mértan: vonalok, szögek, egyenközüek, háromszögek, és ezek főbb tulajdonai; négyszögek. K. k. Szabóky Adolf. Pest. 1851.
- II. osztály. Számtan: viszonyok, arányok, egyszerű hármasszabály, a honi és külföldi pénz- és mérték nemek ismertetése. K. k. Barcs F. II. és III. rész. Mértan: négyszögek, s rendes szögek képezése, a három és négyszögek viszonyos átalakítása és tereik kiszámítása. K. k. Mértan elemei. Szabóky A. Pest 1851.

- III. osztály. A négy Algebrai művelet, hatványozás, gyökvonás, csoportozati műveletek. K. k. Számolástan III. Szabóky A. Pest 1851. Mértan: A kör és ahhoz viszonyított vonalok, és alakok tulajdonságai, a kerület, és körtér kiszámításai. K. k. Szabóky Adolftól.
- IV. osztály. Az előbbieket ismétlése után az összetett hármasszabály, a kamatszámolás, társaság, láncz, és vegyítés szabály. K. k. Barcs F. Mértan: A lapmértannak ismétlése, a síkok fekvése a szabályos, és félszabályos testek főbb nevei, felületek és tömegek kiszámítása. K. k. Mértan elemei: Szabóky Adolftól. II. füzet Pest 1851.

8) Természettudományok.

- I. osztály. Természettudomány: természetrajzi előismék: embertan, emlősök, rovarok, és férgek. K. k. Természettudomány elemei: Hanák Jánostól. Pest 1846.
- II. osztály. Természettudomány: Madarak, hüllők, halak, rovarok és férgek; — Növényország. Ugyan azon kézikönyv szerint.
- III. osztály. Előismék az ásványtanhoz, és az egész ásványisme. K. k. A természetrajz elemei Hanák Jánostól. Pest 1851. Természettan: testek közösségai, a szilárd és hígtestek egyensúlya s mozgása. K. k. Lutter F. Természettan. Pest 1848.
- IV. osztály. Természettan: Testek egyensúlya, mozgása, és a hang; lát-világ-, delectan, természettani földrajz elemei. K. k. A természet-tan alaprajza. Lutter Ferdinándtól. Pest 1853.

V.

Vallási ügy.

A dél előtti rendes előadásokat $7\frac{1}{2}$ sz. mise előzte meg; a vasárnap és ünnepnapokon félóráig tartott hitbéli oktatást pedig dél előtt 9 órakor sz. mise, délután $2\frac{1}{2}$ órakor vecsernye szokta követni.

A római katolikus nevelődés a tanéven által ötször végezték a sz. gyónást és ugyan annyiszor részesültek az oltári szentségben. Különösen a húsvéti gyónást 3 napi sz. gyakorlatok előzték meg, melyeken az egész tanárkar jelen volt.

A helv. evang. és Móses vallásuak a hittanban saját helybeli hittanáraik által oktattattak.

VI.

Tanodai ifjúság száma.

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
A tanév kezdetén :	38,	15,	15,	15,	63.
Jelenleg :	37,	15,	14,	15,	81.
Vallásra : rom. kath. 74, ágost vall. 2. helv. vall. 3, héber vall. 4.					

VII.

Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.

Aug. 2. 745 sz. „A kat. religio tankönyve“ czim alatt megjelent munka a hitoktatóknak magánhasználatra ajánltatik.

— 5001 sz. Rendeltetik, miszerint a hivatalos irományok nem többé a kerületi tanhatósághoz; hanem egyenesen a csász. kir. Helytartósághoz terjesztessenek fel.

Aug. 19. 15753 sz. Töpler Theophil német nyelvtana ajánltatik.

Sep. 1. 15812 sz. Biblia történetek Czuczor Gergelytől az iskolák számára helyeseltetnek.

Octob. 19. 1020 sz. Ő csász. kir. Felsége Erzsébet bajor királyi herczegnőveli ünnepélyes egybekelése alkalmára veretett ezüst emlékpénz a gymnasium éremgyűjteményének megküldetik.

Nov. 8. 19425 sz. Hunfalvi János „Egyetemi történelem“ czimű munkája használhatáson kivülinek mondatik.

Dec. 9. 19234 sz. „A kath. istenisztelet szelleme“ czim alatt nyomtatott mű a gymn. 2-dik Osztály számára elfogadhatónak jelentetik.

Dec. 15. 22898 sz. A karácsonyi szünidő határozatik meg.

Jan. 14. 23774 sz. Rendeletek a tanév ferogta alatt tartandó szünnapokról.

Febr. 8. 2499 sz. Rendelet a németnyelv körül.

Mart. 2. 5209 sz. Fenszter Károly a birodalmi tanintézetekből kizáratik.

Maj. 1. 8974 sz. A sopronyi agost. hitv. felgymnasium nyilvánosnak jelentetik.

Maj. 18. 40148 Lutter Ferdinand „A tiszta mennyiségtan elemei“ II-dik része iskolakönyvül ajánltatik.

Jun. 10. 12008 Rendeletek az ösztöndijasok körül.

s a tb. s a tb. s a tb.

VIII. •

Tanárok között történt változás.

Az 1853/4 tanév szünnapjaiban a kegyes tanítórend kormánya által Eiszler József a selmeczi, — Wagner Kal. József a temesvári, — Zsiga Alajos a Kálcsai gymn. tanárokkul áttétettek, — helyökbe Ruff József, — Lipp Evang. János, — és Chmelányi József rendeltettek.

IX.

Tanodai segédszerek.

A tanodai könyvtár alapját 1852dik évben tette le a tanodai igazgatóság, melly jelenleg 292 könyvkötetből, egy gyűrű- s földteke-, külömbféle földabroszok- s képekből; ugy idecsatolt állat-, csiga-, rovar-, növény-

s fagyűjteményből, több mennyiség-tani és természettudományi segéd-szerekből áll. Ezek mellett a helybeli kegyes tanítórendűek közel hét ezerre menő könyvkötetet magában foglaló könyvtára is; valamint a könyvtárban létező jól rendezett ásvány gyűjteménye a tanári testület szabad rendelkezete s használatára készen állanak. A lefolyt tanévben a tanárok s tanodai osztályok számára kívánt tan és segéd-könyvek- s szerek, czélszerű földabroszok a tanodai szükségletekre összegyűlt pénzüsszegekből, mint az a felsőbb helyre felterjesztett számadásokból világos, szereztettek meg.

A természeti gyűjtemény szaporításához jelen tanévben járult: Szepesi Imre a pesti nagy gymnas. görögnyelv tanár, kinek ritka szivességéből tanodánk „Telluriumot” nyervén, természeti szertárunk szépen gyarapodott.

Éremgyűjteményünk a magas kormány kegyéből egy, úgy Bellán Mihály cs. kir. főadószedő úrtól egy nagyobb szerű ezüst emlékpénzt kapott. — Képgyűjteményünk pedig Lukovics József csász. kir. nyugalmazott őrnagy ajándékozta négy darab chinai festményvel nevedett.

A gymnasiumi könyvtár számára több munkák ajándékoztattak; t. cz. Szillasy Antal úrtól; — hasonlólag Kalmár Endre, Sárvári Béla, Trautwein János pesti gymn. tanároktól.

Nem lehet e helyt Medveczki Sándor helybeli gyógyszerész úrnak köszönetet nem mondanunk, ki a tanuló ifjúság iránti szeretetből nem csak vegytani kísérletek tétele alkalmával a tanév forogta alatt utmutató volt: hanem minden, az azokhoz megkivántató szereket ingyen adni, eszközöket kölcsönözni kegyeskedett egyszersmind. Éljen boldogan sokáig!

X.

Tanodai ünnepélyek s nyilvános vizsgálat.

A lefolyt 1854/5. tanévben felsőbb rendeletek folytán a tanítás Octob. hó 1-én kezdődött, e napon tartatott ünnepélyesen a sz. Lélek segítségül hívása a tanév szerencsés lefolytáért.

A kegyestanítórend főnöke ft. Nagy Péter úr Jun. 6-án; — Kerületi tanodai fő felügyelő nagyságos Kozácsek József cs. k. tanácsos s apát úr az említett hó 23-án intézetünket meglátogatni kegyeskedett.

A ker. kath. hittanból a tanodai ifjúság nyilvános vizsgálata Julius 18-ára, egyéb tanulmányokból ugyan azon hó 30-ára határozatott a tanári testület által. A ker. kath. hittani vizsgálatra egész tisztelettel meghivatott ft. Valentovich József kanonok úr, mint érseki biztos, — más tantárgyakból tartandó vizsgálatra a mélyen tisztelt érseki biztoson kívül meghivattak a t. tanbizottmányi tagok, a helybeli főtiszt. papság, a t. cz. cs. kir. tisztviselők, a hercegi uradalmi tisztség, minden a tanuló ifjúságot szerető s tudományokat pártoló urak. Ez alkalommal az igazgató rövid beszédet tartott. „A tudományok hasznáról.” A vizsgálat bevégeztével ugyan az igazgató valamint a mélyen tisztelt uraknak, — kik magukat megalázni, s igen becses jelenlétökkel a vizsgálati ünnepély fényét nevelni kegyesek valának, — a tanulmányok s a tanuló ifjúság iránti figyelmökért: ugy a tanárikarnak buzgó fáradaimáért hála köszönet mondott.

A tanév végnapján u. m. Aug. hó 1-én a tanév szerencsés lefolytáért a

mindenek urának hálaáldozat mutattatott be; mi végeztével a tanodai ifjúság között az osztálytanárok által a tanodai bizonyítványok osztottak szét.

Az 1855/6-diki tanév Octob. hó 1-ső napján veendi kezdetét, szolgáljon a mélyen tisztelt szülőknek figyelmeztetésül.

XI.

Tanodai ifjúság végszózata.

Most a kiképzés szende magányiban
 Erő, tehetség, jó akarat s kedély,
 Gyakorlatán, s kiművelésén
 Csügg kebelünk nemes érzelemmel :
 Hogy a cselekvés küzdhomokán, ha majd
 Kihí az élet, bátor erő, szelid
 Szív, jól kiművelt ész s kitartás
 Pajzsa alatt cselekedni tudjunk.
 Most gyűjtögetjük a tudomány, erény
 S vallás magasztos kincseit, és nemesb
 Czeljét megértni életünknek
 Isten, erény s haza érdekében.
 Hogy a cselekvés küzdhomokán derék
 Pályára lépjünk, élni hazának, és
 Istennek, a mint sors hozandja
 Túrve sokat, cselekedve többet.
 Hűség, egyesség, hit, becsület s szilárd
 Munkás kitartás lesz a mi jelszavunk,
 S buzgó imánk : hogy a magyar hont
 Rény, s tudomány koszorúzza egyre.

ESZTERGOMBAN, NYOMATOTT BEIMEL JÓZSEFNÉL.